

Het *Qualitative Assessment and Review Instrument* (QARI) ter ondersteuning van syntheses van kwalitatief onderzoek

Karin Hannes

Inleiding

Het systematisch literatuuroverzicht (*systematic review*) heeft de laatste jaren enorm aan impact gewonnen in het *evidence-based* discours en wordt beschouwd als een belangrijke informatiebron ter ondersteuning van besliskunde op praktijk en politiek niveau. Een systematisch literatuuroverzicht brengt resultaten van diverse individuele studies samen om betrouwbare antwoorden te genereren op welbepaalde vragen en wordt gepromoot door internationale non-profitorganisaties, zoals de *Cochrane Collaboration* en de *Campbell Collaboration*.¹ Auteurs van systematische literatuuroverzichten (*reviewers*) streven een systematische identificatie, evaluatie en synthese na van alle relevante studies rond een bepaald onderwerp, gebaseerd op een expliciete en voorgedefinieerde methodologie. Hierbij wordt uitgegaan van een te beantwoorden vraag, een welgedefinieerde zoekstrategie, in- en exclusiecriteria voor studies, een kwaliteitsbeoordeling van de geselecteerde studies, en de extractie van resultaten uit die individuele studies, wat resulteert in een synthese. Momenteel is de vraag naar de evaluatie van de effectiviteit van medische, therapeutische, educatieve, sociale of criminologische interventies dominant in deze literatuuroverzichten. Hiervoor worden de resultaten uit studies – bij voorkeur gerandomiseerde, gecontroleerde experimenten – samengebracht door middel van een meta-analyse, een statistische techniek waarmee een gepoold resultaat verkregen wordt dat zich uitspreekt in het voor- of nadeel van een bepaalde interventie. Er is echter een groeiende belangstelling voor en erkenning van de waarde van inzichten uit kwalitatief onderzoek. Die inzichten kunnen immers helpen om de resultaten uit syntheses van kwantitatief onderzoek beter te situeren, om de vraagstelling mee te informeren en om een aantal vragen te beantwoorden die moeilijk door kwantitatief onderzoek kunnen worden beantwoord. Voorbeelden van dergelijke vragen zijn: Hoe moeten we interventies implementeren in een bepaalde context? Hoe kan een interventie verbeterd worden? Sluit de interventie aan bij de subjectieve noden van de doelgroep? Hoe wordt de interventie ervaren door diegenen die ze moeten uitvoeren of ondergaan? Die interesse heeft ertoe geleid dat meerdere onderzoekers zich zijn gaan buigen over de vraag hoe die kwalitatief georiënteerde inzichten op een methodologisch verantwoorde manier kunnen worden samengevat. Uiteraard hoeven syntheses van kwalitatief onderzoek niet aan te sluiten bij een systematisch literatuuroverzicht. Er zijn ook voorbeelden van syntheses die op zichzelf

1 URL Cochrane Collaboration: www.cochrane.org, URL Campbell Collaboration: www.campbellcollaboration.org.

staan, zonder enige link met een bestaand literatuuroverzicht. De laatste jaren werd er enorm geïnvesteerd in het ontwikkelen van methoden voor het uitvoeren van syntheses van kwalitatief onderzoek (Dixon-Woods, Agarwal, Jones, Young & Sutton, 2005; Barnett-Page & Thomas, 2009). Twee van die methoden brachten een ondersteunend softwarepakket op de markt, EPPI-reviewer en QARI. *EPPI-reviewer* (Evidence for Policy and Practice Information and Coordinating Centre review software) werd ontwikkeld ter ondersteuning van thematische syntheses (Thomas & Harden, 2008), *QARI* (Qualitative Assessment and Review Instrument) werd ontwikkeld in de context van meta-aggregatie (Joanna Briggs Institute, 2007). Meta-aggregatie werd reeds toegepast in talloze literatuuroverzichten geproduceerd door het *Joanna Briggs Institute*, meestal als onderdeel van een *mixed-methods-review*.² QARI is een onderdeel van het Joanna Briggs SUMARI softwarepakket (*System for the unified management, assessment and review of information*). SUMARI biedt software aan voor het uitwerken van literatuuroverzichten met betrekking tot vraagstellingen naar de effectiviteit, kosten en baten van interventies (syntheses van kwantitatief onderzoek) alsook naar de haalbaarheid, gepastheid en betekenis van interventies of fenomenen (syntheses van kwalitatief onderzoek). QARI kan enkel gebruikt worden voor het beantwoorden van kwalitatieve onderzoeksvragen. Ik illustreer het softwarepakket QARI aan de hand van een meta-aggregatie rond barrières ten aanzien van de implementatie van *evidence-based* praktijkvoering in België (Hannes, 2008).

Methodie

Meta-aggregatie werd sterk geïnspireerd door de van oorsprong Amerikaanse filosofie van het pragmatisme. De belangrijkste doelstelling van een meta-aggregatie is het formuleren van een beleidsgericht advies voor de praktijk of de politiek. Het sluit daarin nauw aan bij de doelstelling van de meer conventionele, kwantitatieve literatuuroverzichten waarin eveneens de implicaties van de review voor de praktijk worden weergegeven. De impact van deze literatuuroverzichten is zichtbaar in de manier waarop een meta-aggregatie wordt uitgevoerd. Het heeft een zeer lineaire, stapsgewijze manier van opbouw die als het ware een spiegel vormt van de Cochrane-methodologie.³ ‘Aggregeren’ betekent letterlijk het samenvatten van inzichten uit artikelen die bevindingen uit kwalitatief onderzoek rapporteren rond eenzelfde topic of fenomeen. Een meta-aggregatie start met een sensitieve zoektocht naar relevante literatuur. Vervolgens worden de studies die in aanmerking komen voor de synthese – op basis van vooraf gedefinieerde in- en exclusiecriteria – op hun methodologische kwaliteit beoordeeld. In QARI wordt standaard gewerkt met een tiental kwaliteitscriteria waarin onder andere de kwaliteit van rapportage en de validiteit van de gerapporteerde studies onder de loep worden genomen. Dan wordt per artikel gekeken naar wat de auteur geïdentificeerd heeft aan belangrijke thema’s en categorieën. Deze categorieën fungeren dan als primaire bevindingen voor de synthese. Vanuit deze bevindingen wordt er vervolgens gezocht naar overeenkomsten en verschillen in beteke-

2 URL database kwantitatieve, kwalitatieve en mixed-method-reviews geproduceerd door het Joanna Briggs Institute: http://www.joannabriggs.edu.au/pubs/systematic_reviews.php.

3 URL handboek Cochrane Collaboration: <http://www.cochrane.org/training/cochrane-handbook>.

nisgeving over de diverse artikelen heen, wat resulteert in nieuwe categorieën voor de synthese. Vanuit deze inzichten wordt gestreefd naar een set van gesynthetiseerde stellingen die een richting aangeven voor de praktijk of de politiek. Zo verkrijgt men als het ware een trechtermodel dat eindigt in één of een beperkt aantal adviezen.

Meta-aggregatie werkt het best voor onderzoekstopics waarbij de concepten (of variabelen) waaronder bevindingen moeten worden samengevat tot op zekere hoogte vastliggen en goed gedefinieerd zijn. Het neemt daarmee een unieke positie in binnen het domein van methodologische technieken voor metasynthese. Het merendeel van de ontwikkelde methoden voor syntheses van kwalitatief onderzoek volgt immers een interpretatieve benadering ten aanzien van het geïncludeerde basisonderzoek, gebaseerd op het principe van inductie en interpretatie. Interpretatieve methoden hebben als voornaamste doelstelling het trachten te begrijpen hoe bepaalde concepten samenhangen en het produceren van een synthese van een hogere orde. Eerder dan het trachten te initiëren van bepaalde acties op praktijk- en beleidsniveau willen ze voornamelijk theorieën genereren en nieuwe kennis produceren. QARI is in de eerste plaats ontwikkeld om meta-aggregatie te faciliteren, maar het kan ook gebruikt worden voor andere benaderingen van kwalitatieve syntheses. Het is een *web based*-softwarepakket dat vrij toegankelijk is via internet via de URL: <http://qari.joannabriggs.edu.au>. De gebruiker komt terecht op een inlogpagina. Nieuwe gebruikers dienen zich eerst te registreren via de website van het *Joanna Briggs Institute*.⁴

Uitgewerkt voorbeeld

In het volgende voorbeeld wordt meta-aggregatie toegepast op het hiervoor vermelde onderzoek naar de barrières ten aanzien van de implementatie van *evidence-based* praktijkvoering bij diverse groepen van zorgverleners in België: huisartsen, psychiaters, verpleegkundigen, fysiotherapeuten en tandartsen. Acht studies voldeden aan de inclusiecriteria van de reviewer en werden in deze synthese opgenomen. De diverse stappen die vervolgens uitgevoerd kunnen worden in het softwareprogramma QARI, worden kort toegelicht en geïllustreerd.

Kritische beoordeling

Nadat een reviewer zich ervan heeft verzekerd dat alle relevante studies voor de synthese geselecteerd (en geïncludeerd) werden, kan er worden overgegaan tot het werken met het softwarepakket QARI voor het verdere verloop van de synthese. De titels van de geselecteerde artikelen worden ingegeven in de software. QARI ondersteunt enkel het proces van meta-aggregatie, wat betekent dat de papieren of pdf-versie van de geselecteerde artikelen niet wordt ingebracht in de software. De onderzoeker brengt enkel het resultaat van elke stap in het *review*-proces over in het programma. QARI schrijft expliciet voor om te starten met een kritische beoordeling van de kwaliteit van de geïncludeerde studies, om het kaf van het koren te scheiden. In de voorbeeldsynthese werd deze stap overgeslagen,

4 URL Joanna Briggs Institute SUMARI software: <http://www.joannabriggs.edu.au/services/sumari.php>.

aangezien het om een gelimiteerde set studies ging en er vijf individuele studies van de hoofd-reviewer waren geïnccludeerd. Dit zou de kritische beoordeling enigszins gekleurd kunnen hebben. De meningen bij kwalitatieve onderzoekers over het nut van een kritische beoordeling van kwalitatief onderzoek zijn overigens verdeeld. Interpretivisten argumenteren dat de epistemologische en ontologische basisassumpties van kwantitatief en kwalitatief onderzoek niet compatibel zijn en dat het daarom ongepast is om maten, zoals validiteit, betrouwbaarheid en bias, te gebruiken bij het kritisch beoordelen van kwalitatieve studies. Andere onderzoekers, aanhangers van het realisme, nemen een meer gematigd standpunt in en gaan ervan uit dat de methodologische kwaliteit van sommige kwalitatieve studies beter is dan die van andere en dat concepten, zoals bias, validiteit en betrouwbaarheid, deel moeten uitmaken van zulk een beoordeling (Hannes, Lockwood & Pearson, 2010). Deze laatste geloven eerder in het idee van een bestaande werkelijkheid die we – weliswaar vanuit een subjectief standpunt – kunnen waarnemen. Studies waarvan de methodologische kwaliteit bedenkelijk is (voornamelijk op het vlak van validiteit) kunnen volgens hen wel degelijk het eindresultaat van een synthese negatief beïnvloeden. QARI neemt een checklist met tien criteria op om een grondige kwaliteitscontrole uit te voeren voor de studies die in een synthese worden opgenomen. Tabel 1 presenteert de lijst van criteria die in het softwarepakket QARI zijn opgenomen en die voor elke studie doorlopen moeten worden door (ten minste) twee verschillende beoordelaars. Het gaat om criteria die de mate van consistentie beoordelen tussen het filosofisch perspectief waarvan men vertrekt in een artikel en de gekozen methodologie, tussen methodologie en doelstelling, tussen methodologie en de gebruikte methode en ten slotte tussen methodologie en de analyse, interpretatie en weergave van de resultaten. Verder wordt er ook nog geëvalueerd of de onderzoeker theoretisch en cultureel gesitueerd wordt binnen het onderzoeksartikel, of zijn of haar invloed op het onderzoek kritisch besproken werd, of er een accurate weergave is van wat door de doelgroep naar voren wordt gebracht en of het onderzoek ethisch verantwoord is. Ten slotte wordt ook de relatie tussen de conclusies van het onderzoek en de interpretatie van de bevindingen kritisch beoordeeld (tabel 1).

Met deze checklist kunnen reviewers onder andere nagaan in hoeverre de auteurs van een studie erin geslaagd zijn om hun onderzoek uit te voeren volgens de gangbare regels van de kunst van het kwalitatief onderzoek. Uiteraard kan dat enkel beoordeeld worden op basis van wat de auteur rapporteert in het te beoordelen artikel, waarin mogelijk niet elke rationale of keuze van de onderzoekers werd weergegeven. In het geval van een conflict over bepaalde criteria wordt gesuggereerd om een bijkomende opinie te vragen van een derde *reviewer* of om door discussie en het beargumenteren van de score tot een consensus te komen. Dit is een proces dat vergelijkbaar is met de discussies die kwalitatieve onderzoekers voeren bij een inconsistentie in het toekennen van bepaalde codes aan tekstfragmenten van bijvoorbeeld interviewtranscripten. Een andere oplossing kan zijn om bijkomende informatie op te vragen bij de auteur van de studie waarover geen consensus wordt bereikt, of het onderzoeksrapport te raadplegen.

Tabel 1. Criteria voor de beoordeling van een onderzoeksartikel

	Ja	Nee	?
1. Er is overeenstemming tussen het filosofisch perspectief en de onderzoeksmethodologie.			
2. Er is overeenstemming tussen de onderzoeksmethodologie en de onderzoeksvragen en objectieven.			
3. Er is overeenstemming tussen de onderzoeksmethodologie en de methoden die gebruikt worden voor het verzamelen van data.			
4. Er is overeenstemming tussen de onderzoeksmethodologie en de weergave en analyse van de data.			
5. Er is overeenstemming tussen de onderzoeksmethodologie en de interpretatie van de resultaten.			
6. De culturele of theoretische oriëntatie van de onderzoeker wordt weergegeven.			
7. De potentiële invloed van de onderzoeker op het onderzoeksproces wordt beschreven.			
8. De deelnemers zijn adequaat vertegenwoordigd en hun stem wordt effectief weergegeven.			
9. Het onderzoek is ethisch verantwoord of er is een bewijs voor een toestemming van een ethische commissie om het uit te voeren.			
10. De conclusies die getrokken worden, zijn gegrond in de analyse of interpretatie van de data.			
EINDOORDEEL (inclusief motivatie en bijkomende commentaren)			

Data-extractie

De titels van studies die een positieve evaluatie kregen op de kwaliteitscriteria uit de kritische beoordeling, worden door QARI automatisch overgeheveld naar het onderdeel data-extractie. Voor deze fase werd in QARI online een standaardformulier ontwikkeld met het oog op het minimaliseren van fouten in het weergeven van feiten, het bijhouden van een historiek met betrekking tot de door de auteurs gemaakte beslissingen, en om het proces van het vertalen van bevindingen naar een eindsynthese mee te ondersteunen. In dit formulier wordt gevraagd naar de details van de gebruikte methodologie, de methoden, de setting, de geografische regio, de culturele context, de deelnemers, de methode van analyseren en de conclusie van de auteurs per studie. Het laat ook ruimte voor opmerkingen van de *reviewer*. Daarna gaat de *reviewer* over tot een meer gedetailleerd onderzoek van de bevindingen in de papieren versie van de artikelen of onderzoeksrapporten. Het resultaat van dit proces wordt vervolgens in de software ingevuld.

Het is belangrijk te weten dat meta-aggregatie het heranalyseren of opnieuw overwegen van bevindingen uit originele rapporten in principe niet ondersteunt, met andere woorden er wordt niet gekeken naar het basisonderzoeksmateriaal dat voor de auteur tot bepaalde categorieën heeft geleid. QARI is gericht op het combineren van bevindingen. Een bevinding wordt in QARI gedefinieerd als een conclusie die door de auteur in zijn

of haar artikel gepresenteerd wordt als een thema, een categorie of een metafoor. Voor elke bevinding dient een illustratie of excerpt uit het originele artikel of onderzoeksrapport te worden ingevuld in QARI. Op basis van het al dan niet beschikbaar zijn van die illustraties en de mate waarin de interpretatie van de auteur geloofwaardig is, wordt er een niveau van *evidence* toegekend aan een bevinding. Deze niveaus worden aangeduid met de termen *unequivocal*, *credible* en *unsupported*. Het hoogste niveau van *evidence* wordt toegekend aan bevindingen die direct gerapporteerd of geobserveerd werden door de onderzoeker en dus weinig ruimte voor kritiek of interpretatie laten (*unequivocal*). Het tweede niveau betreft bevindingen die ondanks het feit dat ze interpretaties zijn van de onderzoeker voldoende plausibel zijn in de context van de verzamelde data en het gebruikte theoretische kader (*credible*). Het laagste niveau is voorbehouden voor die bevindingen die niet kunnen worden ondersteund met citaten, excerpten uit de oorspronkelijke interviews, enzovoort (*unsupported*). Sommige reviewers opteren ervoor om deze inzichten niet op te nemen in hun synthese. Ik nam ze op omdat ik vermoed dat het gebrek aan het rapporteren van citaten vaak te maken heeft met de beperkte ruimte die tijdschriften voorzien voor de weergave van onderzoeksresultaten. Dit werd ook geverifieerd door een grondige inspectie van de ruwe data van vijf van de originele artikelen die in de synthese waren opgenomen. Het toekennen van een niveau van *evidence* laat lezers toe de geloofwaardigheid van de gepresenteerde bevindingen mee in te schatten. Tabel 2 geeft een beeld weer van hoe de bevindingen voor een bepaald artikel – in dit geval eentje over de implementatie van *evidence-based* fysiotherapie – gekoppeld worden aan een illustratie en niveau van *evidence* in QARI (tabel 2).

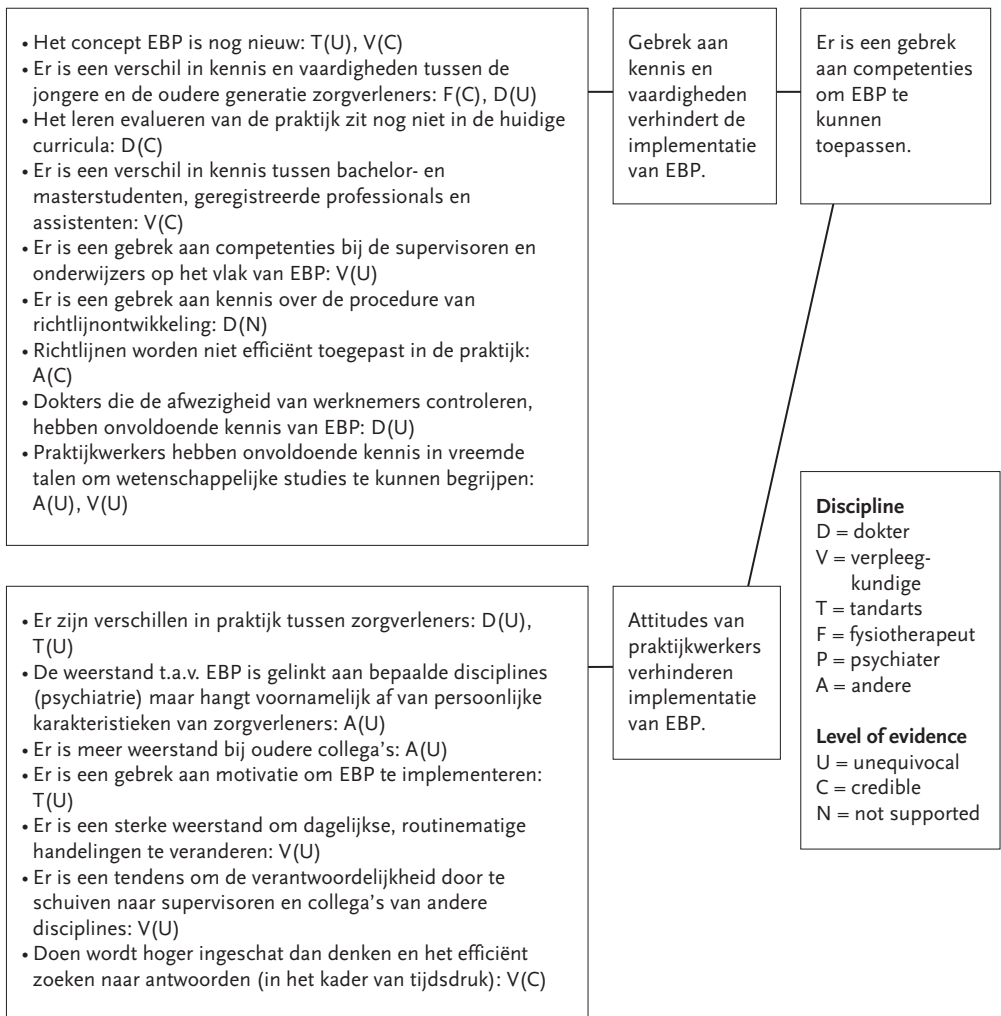
Tabel 2. Lijst van bevindingen voor 1 artikel, inclusief niveaus van *evidence*

Bevinding	Citaat ter ondersteuning	Niveau
<i>Evidence</i> is moeilijk te vinden.	'Het neemt veel tijd om te vinden wat je specifiek zoekt. Je vindt soms 20.000 artikels en het is een rot job om dat allemaal uit te filteren.'	Unequivocal
<i>Evidence</i> is moeilijk te interpreteren.	'Neem nu een patiënt die herstelt van een hersenbloeding. Er worden een hoop voorspellende waarden opgenoemd. Ik ben geen voorstander van statistische maten als ik voor een patiënt sta en hem moet zeggen of hij al dan niet weer zal lopen (1 persoon knikt instemmend).'	Credible
De overheid legt de focus bij economische parameters in plaats van kwaliteitsverbetering.	Geen citaat in het originele artikel.	Unsupported

Categoriseren en synthetiseren

Zodra alle bevindingen zijn ingegeven, dient de auteur van de synthese ze samen te voegen tot nieuw gedefinieerde categorieën. Dat betekent concreet dat alle bevindingen terug moeten worden gelezen met het oog op het identificeren van overeenkomsten in betekenisgeving over alle artikelen heen. Potentiële categorieën worden gecreëerd met behulp

van de software. De onderzoeker geeft een naam en/of beschrijving van een potentiële categorie in, waarna de software het toewijzen van de bevindingen aan een bepaalde categorie verder ondersteunt. De software laat tevens toe om per gecreëerde categorie een samenvatting te geven van wat er precies onder wordt verstaan. De categorieën kunnen op elk moment van naam gewijzigd, verder verfijnd of terug weggevaagd worden. In het laatste geval worden bevindingen die reeds werden toegekend aan een categorie terug in de lijst van bevindingen zonder categorische bestemming opgenomen. Hetzelfde proces wordt herhaald om van categorieën naar syntheses te evolueren. De *reviewer* maakt zich de inhoud van de categorieën eigen om op basis van overeenkomsten in betekenisgeving een accurate samenvatting te maken van alle inzichten. Het softwareprogramma QARI

Figuur 1. Voorbeeld van een synthese uit het voorbeeldproject

'Er is een gebrek aan competenties om evidence based praktijkvoering (EBP) te implementeren'

sorteert de data in een trechtersvormige eindtabel. Er zijn verschillende manieren om de informatie die resulteert uit het softwarepakket QARI te presenteren. Auteurs kunnen rapporteren per categorie, wat betekent dat elke bevinding inclusief het ondersteunende citaat of interviewexcerpt zichtbaar wordt. Men kan er echter ook voor opteren om de trechtersvorm van QARI te kopiëren en te rapporteren. Voor het rapport van het uitgewerkte voorbeeld opteerde ik voor het laatste. Aangezien het om een synthese van rapporten uit diverse disciplines van de gezondheidszorg ging, werd er bij de bevindingen telkens aangegeven uit welke specifieke disciplines binnen de gezondheidszorg een bevinding gegenereerd werd. Dit gaf mij de gelegenheid na te gaan of er fundamentele verschillen waren tussen de disciplines, die dan werden meegenomen in de discussie. Figuur 1 presenteert een beknopte versie van een van de eindsyntheses van het uitgewerkte voorbeeld.

Discussie

Bij het extraheren van de bevindingen voor de synthese werd getracht zo dicht mogelijk bij de oorspronkelijk gedefinieerde thema's in de originele artikelen te blijven, maar die bleken vaak te vaag om informatief te zijn. Er werd al snel besloten om een vertaling van deze categorieën te maken. Zo werd er bijvoorbeeld geen gebruik gemaakt van het door de auteurs van de originele artikelen gebruikte 'impact van medic' als thema, maar van de redenering binnen dat thema; 'de macht van de dokters verhindert andere zorgverleners om *evidence-based medicine* in de praktijk om te zetten'. Uiteraard is het in een meta-aggregatie belangrijk dat een eventuele herformulering of vertaalslag nog aansluit bij wat de auteur daadwerkelijk heeft bedoeld. De vertaalslag moet het volledige gedachtegoed dat met een bepaalde metafoer of categorie door de auteur is weergegeven, ontsluiten. De methodiek van aggregatie is niet gericht op het genereren van nieuwe kennis onder de vorm van een theoretisch kader of het herinterpreteren van inzichten uit bestaande studies. Daarvoor werden interpretatieve synthesetechnieken ontwikkeld. Een meta-aggregatie is in de eerste plaats gericht op het formuleren van een advies of aanbeveling op basis van het integreren eerder dan (her)interpreteren van inzichten uit bestaand onderzoek. Het is dus van belang om vooraf goed na te denken over het soort synthese dat men wil gaan uitvoeren. De keuze van een synthesetechniek wordt niet enkel bepaald door de doelstelling van het onderzoeksproject waar de synthese eventueel deel van uitmaakt. Ook de epistemologische positie van de onderzoekers en de beschikbare expertise, middelen en mankracht om de synthese uit te voeren spelen daarin een rol.

QARI biedt een houvast voor het vertalen van thema's of concepten uit originele onderzoeksrapporten in bevindingen voor een synthese. Het laat toe om onderzoeksmateriaal uit die artikelen op te nemen als illustratie, beschikt over een set van voorgekauwde kwaliteitscriteria die een evaluatie van de methodologische kwaliteit van een studie faciliteren en is expliciet gericht op het creëren van categorieën en syntheses die het niveau van een individueel artikel overstijgen. QARI is echter beperkt in zijn ondersteuning aan beginnende reviewers. Er moeten immers nog heel wat belangrijke vragen beantwoord worden tijdens het syntheseproces, zoals: Op basis van welke rationale moeten we bevindingen

toekennen aan bepaalde categorieën? Op welke manier aggregeren we die nu in gesynthetiseerde bevindingen? Mogen en moeten we ons laten leiden door bestaande theorieën voor het bepalen van categorieën of doen we dat beter inductief? Nemen we interpretaties van auteurs over in de synthese als er geen illustraties of citaten voor bestaan en hoe formuleren we nu het best een eindsynthese in een concrete aanbeveling? Moeten we uitgaan van een pragmatisch standpunt en een richting geven aan praktijkwerkers of formuleren we syntheses beter als een feitelijke mededeling waarbij we de lezer de vrijheid geven om zelf een richting te zoeken voor zijn specifieke probleem? Hierop geeft QARI geen antwoord.

Conclusie

QARI geeft echter wel een antwoord op een paar procedurele vragen zoals: is het aangezien om studies kritisch te beoordelen of moet een synthese bij voorkeur uitgevoerd worden door twee onafhankelijke beoordelaars? Hier is het antwoord volmondig ja, hoewel ook deze voorgeschreven regels weer omzeild kunnen worden indien dat gewenst is. De voorbeeldsynthese werd door slechts één beoordelaar uitgevoerd en de fase van de kritische beoordeling werd overgeslagen. Voor het overige werden de regels van meta-aggregatie als synthesetechniek consequent gevolgd en bleek QARI een goede keuze te zijn voor het uitvoeren van dit specifieke syntheseproject. De ontwikkelaars claimen dat het softwarepakket ook een welkome hulp kan betekenen voor onderzoekers die een meer interpretatieve aanpak nastreven binnen hun syntheseprojecten. Aangezien het aanbod aan software ter ondersteuning van syntheses van kwalitatief onderzoek momenteel nog beperkt is, loont het de moeite om de proef op de som te nemen. Een ander spoor om verder te verkennen is de mate waarin softwarepakketten ontwikkeld voor basis kwalitatief onderzoek aangepast kunnen worden om ook het synthetiseren van inzichten uit bestaande onderzoeksrapporten te faciliteren. QARI mag dan al een vlot toegankelijk en gemakkelijk hanteerbaar softwarepakket zijn, zij is verre van perfect en voor verbetering vatbaar. Ik sluit niet uit dat bestaande basispakketten, zoals NVivo en Atlas.ti, mits een kleine investering, een betere ondersteuning kunnen geven aan meer gevorderde kwalitatieve onderzoekers.

Literatuur

Barnett-Page, E. & Thomas, J. (2009). Methods for the synthesis of qualitative research: a critical review. *BMC Medical Research Methodology*, 9, 1-11.

Dixon-Woods, M., Agarwal, S., Jones, D., Young, B. & Sutton, A. (2005). Synthesising qualitative and quantitative evidence: a review of possible methods. *Journal of Health Service Research & Policy*, 10, 45-53.

Hannes, K. (2008). *Understanding the Evidence-Based Movement: A context-specific study on obstacles to implementing Evidence-Based Practice*. Proefschrift Katholieke Universiteit Leuven.

Hannes, K., Lockwood, C. & Pearson, A. (2010). A Comparative Analysis of Three Online Appraisal Instruments' Ability to Assess Validity in Qualitative Research. *Qualitative Health Research*; DOI: 10.1177/1049732310378656.

Joanna Briggs Institute (2007). *SUMARI: The Joanna Briggs Institute system for the unified management, assessment and review of information (version 4.0)*. Adelaide: Joanna Briggs Institute.

Thomas, J. & Harden, A. (2008) Methods for the thematic synthesis of qualitative research in systematic reviews. *BMC Medical Research Methodology*, 8, 1-11.